

Karol Chylak

"Jak z pierwszej brygady. Opowieść o Andrzeju Ostoi-Owsianym", Łukasz Perzyna, Warszawa 2011 : [recenzja]

Civitas Hominibus : rocznik filozoficzno-społeczny 6, 141-145

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Karol Chylak

**Łukasz Perzyna,
*Jak z pierwszej brygady.
 Opowieść o Andrzeju Ostoi-Owsianym***

Warszawa: Agencja Wydawnicza i Reklamowa „AKCES”, 2011, ss. 186.

Zadanie, jakie postawił sobie autor recenzowanej pozycji okazało się niezwykle trudnym. O ile przedstawienie samej postaci Andrzeja Ostoi-Owsianego nie nastęrczało wielu problemów, to już odtworzenie jego udziału w opozycji okresu PRL, a zwłaszcza w nurcie niepodległościowym, nie należało do łatwych. Trzeba bowiem pamiętać o szczątkowym stanie badań nad tą tematyką. W zasadzie istnieje tylko kilka, i co trzeba podkreślić, mających charakter przyczynkowy prac na temat opozycji niepodległościowej zogniskowanej wokół nurtu niepodległościowego w regionie łódzkim¹. Andrzej Ostoja-Owsiany to postać, która odegrała niewątpliwie znaczącą rolę w środowiskach opozycyjnych w PRL, a także w okresie organizacji nowych, demokratycznie wybranych władz w Łodzi w początkach lat 90. XX wieku, to poseł, senator, a w 1993 r. kandydat Konfederacji Polski Niepodległej na premiera. To osoba o niekwestionowanym autorytecie w łódzkich i nie tylko środowiskach politycznych, kombatanckich i literackich.

Praca Łukasza Perzyny ukazała się nakładem powstałego w 2009 r. Instytutu Historycznego Nurtu Niepodległościowego im. Andrzeja Ostoi-Owsianego, stawiającego sobie za zadanie przywoływanie i utrwalanie zdarzeń, ludzi i miejsc związanych z Nim. Stanowi pierwszą z publikacji realizujących zakładany cel.

¹ Zob. m.in. A. Czyżewski, *Przyczynek do dziejów Konfederacji Polski Niepodległej w Łodzi w latach 1979–1989*, [w:] M. Wenkler (red.), *Konfederacja Polski Niepodległej na drodze do Wolności*, Kraków: IPN&Dante, 2011, s. 164–179; W. Domagalski, *Kartki Trautmana. Strajk w MPK i powstanie łódzkiej Solidarności*, Łódź: Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne, Archiwum Opozycji Niepodległościowej, 2005; G. Waligóra, *Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela*, Warszawa: IPN, 2006; K. Chylak, M. Michalik, *Wspomnienia łódzkiego KPN* (praca w przygotowaniu).

Baza źródłowa pracy opiera się przede wszystkim na spuściźnie (zarówno publikowanej, jak i niepublikowanej) A. Ostoi-Owsianego. Gros materiałów, na których opiera się praca, pochodzi z archiwum rodzinnego (udostępnione autorowi przez syna bohatera książki Adama Ostoję-Owsianego). Uzupełnieniem są archiwalia Instytutu Pamięci Narodowej bezpośrednio dotyczące A. Ostoi-Owsianego (archiwum rodzinne) – różnorodne materiały operacyjne łódzkiej bezpieki, a w tym doniesienia tajnych współpracowników, a szczególnie ważne informacje wieloletniego, bliskiego przyjaciela bohatera, Andrzeja Mazura (TW „Wacław”) oraz publikowane dokumenty wytworzone przez łódzką służbę bezpieczeństwa odnoszące się do działalności KPN i NSZZ „Solidarność”². Istotnym elementem źródłowej podstawy książki są relacje uczestników opozycji PRL. Niestety autor nie dokonał zapisów bibliograficznych owych relacji, jedynie w treści pracy wskazując autorów przytaczanych opinii. Mowa tu m.in. o Leszku Moczulskim, Stefanie Niesiołowskim, Marku Markiewicz, Wiesławie Urbańskim, Iwonie Śledzińskiej-Katarasińskiej i Romualdzie Szeremietewie. Uzupełnieniem jest prasa (zarówno regionalna, jak i ogólnopolska) oraz nieliczna literatura przedmiotu. Niestety poza polem zainteresowania autora znalazły się: część coraz bogatszej literatury naukowej dotyczącej Konfederacji Polski Niepodległej³ i łódzkich struktur Solidarności⁴, prac wspomnieniowych⁵, a także publikowanych źródeł archiwalnych⁶ oraz prasy opozycyjnej tego okresu.

Książka Ł. Perzyny składa się z dwunastu rozdziałów. Autor nie pokusił się o klasyczny wstęp i zakończenie. Brak również wykazu skrótów używanych w tekście, jak i, co istotniejsze, bibliografii. Praca natomiast została zaopatrzona w indeks osób, a także otrzymała estetyczną szatę graficzną. Wartościowym uzupełnieniem są wkładki ikonograficzne, które zawierają kilkadziesiąt niepublikowanych fotografii oraz fotokopii dokumentów pochodzących z archiwum rodzinnego A. Ostoi-Owsianego.

² Zob.: M. Koczyński, R. Rabięga (oprac.), *Stan wojenny w regionie łódzkim w dokumentach Służby Bezpieczeństwa*, Warszawa–Łódź: IPN, 2008.

³ Zob. m.in.: A. Dudek, M. Gawlikowski, *Leszek Moczulski – bez wahania*, Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993; G. Waligóra, G. Wołk, *Konfederacja Polski Niepodległej 1979–1990*, [w:] Ł. Kamiński, G. Waligóra (red.), *NSZZ „Solidarność” 1980–1989*, Warszawa: IPN, 2010, t. 7, s. 387–427; G. Waligóra, *Konfederacja Polski Niepodległej 1979–1989*, „Biuletyn IPN”, 2009, nr 12, s. 101–106; M. Orski, *Konfederacja Polski Niepodległej w latach 1979–1989*, „Studia Rzeszowskie”, 2000, t. VII, s. 59–87.

⁴ Zob. m.in.: L. Próchniak, *NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Łódzka*, [w:] Ł. Kamiński, G. Waligóra (red.), *NSZZ „Solidarność” 1980–1989*, Warszawa, 2010, t. 4, s. 105–239; L. Olejnik, *Podziemne struktury NSZZ „Solidarność” w regionie Ziemia Łódzka w latach 1981–1989*, [w:] A. Friszke (red.), *Solidarność podziemna 1981–1989*, Warszawa, 2006, s. 353–404; L. Olejnik, *NSZZ „Solidarność w Łodzi – powstanie i główne kierunki działalności w latach 1980–1981*, [w:] K. Lesiakowski (red.), *Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956–1981*, Warszawa: IPN, 2003, s. 92–109; W. Grochowalski (red.), *Grzegorz Palka w służbie Łodzi i Polsce*, Łódź: Wydawnictwo Wojciech Grochowalski, 1998.

⁵ Zob. m.in.: L. Próchniak, S. M Nowinowski, M. Filip (red.), *Niezależność kosztuje najwięcej*, Łódź 2008; B. Czuma, *Łódzka „Solidarność” 1980–1981. Zapis wydarzeń*, Łódź: IPN, 2010; G. Romanowski (red.), *Bohaterowie trudnych czasów*, t. 1–4, Łódź: UML, 2006–2009.

⁶ Zob. m.in.: *Aneks*, [w:] L. Próchniak, J. Wróbel (red.), *Łódź w latach 1956–1957*, Warszawa: IPN, 2006, s. 283–402; S. Pilariski (oprac.), *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990. Region łódzki*, Warszawa–Łódź: IPN, 2009. Informacje odnoszące się do łódzkiej struktury KPN (w tym A. Ostoi-Owsianego) znajdują się również w publikacjach: M. Kasprzycki (oprac.), *Konfederacja Polski Niepodległej w Krakowie w latach 1979–1990. Wybór dokumentów*, Kraków: IPN, 2009 oraz A. Roliński (oprac.), *Opozycja małopolska w dokumentach 1976–1980*, Kraków: Fundacja Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2003.

Autor przyjął chronologiczno-problemowy układ rozdziałów. Poszczególne rozdziały pod względem objętościowym są dość proporcjonalne (z wyjątkiem wyraźnie obszerniejszych: dziesiątego – *Zamachu majowego nie będzie* i jedenastego – *Nigdy nie stał sam*). Każdy z nich podzielony jest dodatkowo na poszczególne (zatytułowane) podrozdziały. Konstrukcja pracy jest logiczna. Istotnym mankamentem jest częste powtarzanie poszczególnych wątków w kolejnych rozdziałach, co niebagatelnie wpływa na przejrzystość książki. Wskazać należy również na dość luźne podejście do konstrukcji przypisów. Znajdujemy tu wiele wykroczeń poza klasyczne ujęcie tego elementu – przyjęta metoda, zdaje się, znana jest tylko autorowi pracy.

Pierwszy z rozdziałów ma wyraźnie wstępny charakter. W ogólnych słowach zarysowuje postać A. Ostoi-Owsianego, przedstawiając zasadnicze role, jakie miał w życiu odgrywać bohater pracy. Mamy więc tu do czynienia z A. Ostoją-Owsianym – żołnierzem AK i partyzantem konspiracyjnego WP, literatem, opozycjonistą, politykiem oraz miłośnikiem piłsudczyzny. Te zasadnicze wcielenia bohatera książki autor rozwija w kolejnych rozdziałach. Drugi rozdział przynosi informacje dotyczące nieścisłości w dacie urodzenia A. Ostoi-Owsianego. Autor, pokrótce prezentując dom rodzinny, wskazuje źródła fascynacji marszałkiem J. Piłsudskim, a także opisuje drogę przez AK i związki z konspiracyjnym Wojskiem Polskim (w tym z oddziałami Stanisława Sojczyńskiego „Warszycy”). Następny, krótki rozdział trzeci ukazuje, jak ówczesny student wokalistyki w Łodzi trafia do Ludowego Wojska Polskiego.

W czwartym z rozdziałów autor oczami A. Ostoi-Owsianego, ówczesnego studenta prawa na Uniwersytecie Łódzkim ukazuje polski Październik 1956 r. w Łodzi i powstanie kierowanego przez Karola Głogowskiego Związku Młodych Demokratów. Mamy tu też do czynienia po raz pierwszy z A. Ostoją-Owsianym – literatem. Notabene sam debiut literacki miał miejsce sześć lat wcześniej (*Droga na świat*, „Wieś” 1950, nr 33). Kolejny z rozdziałów poświęcony jest pracy zawodowej w łódzkiej prokuraturze (Łódź Śródmieście-Widzew, ul. Wigury 4). Pojawi się też wątek osobisty – zawarcie małżeństwa. Na tle pracy zawodowej i literackiej głównego bohatera autor przedstawia ówczesną gomulkową rzeczywistość – nacisków politycznych w sądownictwie PRL i wzmagającej się cenzury.

Dalsze części pracy (rozdziały szósty i siódmy), wydają się jednymi z najciekawszych, odnoszą się do opozycyjnej działalności A. Ostoi-Owsianego w środowiskach opozycyjnych. Początkowo w Ruchu Praw Człowieka i Obywatela, a następnie, po rozłamie, w KPN. Autor stawia tezę o niezwykle istotnej roli, jaką miał odgrywać Ostoją-Owsiany w akcie założenia zarówno Ruchu, jak i Konfederacji. Poszukuje również kulis budowy KPN w Łodzi, ogniskując aktywność wokół jego postaci. Niezwykle ciekawy jest wątek o bliskim i wieloletnim przyjacielu – Andrzeju Mazurze, który przez ponad trzydzieści lat nie tylko przekazywał łódzkim służbom bezpieczeństwa informacje na temat działalności Ostoi, ale również manipulował łódzką opozycją. W kolejnym, ósmym rozdziale, główny bohater jawi się jako wielbiciel piłsudczyzny, zbieracz wszelkiego rodzaju pamiątek po marszałku i jako aktywny działacz na rzecz upamiętnienia w Łodzi miejsc z nim związanych. Podjęto w nim również temat nieudanego, zarówno dla łódzkiego KPN, jak i Ostoi-Owsianego, startu w czerwcowych wyborach roku 1989.

Andrzej Ostoja-Owsiany jako polityk (w wymiarze lokalnym i ogólnopolskim) pojawia się w rozdziałach dziesiątym i jedenastym. Ukazany jest tu jako postać kompromisowa, spajająca podzielone środowiska łódzkiej opozycji antykomunistycznej, które w wyniku wyborów w 1990 r. przejęły władzę w mieście. W trudnym okresie przemian politycznych i gospodarczych początku lat 90., które tak wyraźnie dotknęły Łódź, Ostoja-Owsiany, zdaniem autora, staje się głównym inicjatorem wspólnej, bez względu na podziały polityczne, walki radnych miasta Łodzi o środki z budżetu państwa. Po uzyskaniu w 1993 r. mandatu posła na Sejm RP Ostoja-Owsiany włącza się w nurt polityki krajowej. Autor przybliży na tym tle kulisy ciekawego faktu, jakim było zgłoszenie bohatera książki na premiera RP, a także przytacza garść informacji z życia wewnętrznego KPN w tym okresie. W ostatnim rozdziale, opisującym kres życia Ostoi-Owsianego, autor pracy powraca do opisu głównego bohatera jako wielbiciela i aktywisty upamiętniającego wszelkie ślady J. Piłsudskiego w Łodzi. Jest to niejako pewne podsumowanie i przede wszystkim podkreślenie owej istniejącej od lat młodzieńczej i niegasnącej fascynacji A. Ostoi-Owsianego marszałkiem Piłsudskim.

Praca Ł. Perzyny wykracza poza zasadnicze typy monografii biograficznych. Wydaje się, że najbliższej jest jej do socjologizującego, refleksyjnego i psychologizującego typu biografii pretekstowej⁷. Losy A. Ostoi-Owsianego wyraźnie wplecione są w procesy historyczne. Jego postać stanowi zasadniczą oś książki, poprzez którą autor odnosi się do wydarzeń, w których A. Ostoja-Owsiany uczestniczył bezpośrednio bądź też miały miejsce w jego szeroko pojętym otoczeniu. Na uwagę zasługuje barwna i sugestywna narracja, której „tempo” przynieść musi wiele przyjemności czytelnikowi. W pracy odnajdziemy też przynajmniej kilka fragmentów, które mają charakter raczej fabularny niż historyczny (m.in. s. 125, 173). Choć nie odnoszą się one do faktów, budując raczej pewne napięcie i odtwarzając klimat wydarzeń, ich umieszczenie w tego typu pracy wydaje się być kontrowersyjne.

Recenzowana książka wpisuje się w nurt dziejopisarstwa heroicznego⁸. Duch ulubieńca A. Ostoi-Owsianego – J. Piłsudskiego występuje tu jako mąż stanu i niejako sprawca zdarzeń. W podobnej formule przedstawiony jest sam główny bohater w odniesieniu do łódzkiego środowiska KPN i pierwszego okresu budowy samorządu w Łodzi. Choć autor dość skrupulatnie trzyma się faktów, to już ich interpretacja wydaje się być nieco przesadzona. Mimo że nie można kwestionować ważnej roli A. Ostoi-Owsianego w łódzkim środowisku KPN, to już wiele twierdzeń, jak choćby: „w latach 80. Andrzej prowadzi KPN w Łodzi” (s. 124), nie wytrzymuje konfrontacji z rzeczywistością. Utożsamianie środowisk fascynatów J. Piłsudskiego z działaczami KPN w Łodzi jest zbyt daleko idącym uproszczeniem. O ile w końcu lat 80., gdzieś od 1988 r., rola A. Ostoi-Owsianego uwidacznia się w strukturach partii, to wcześniej pozycja Zbigniewa Rybarczyka, Aleksandry Kozłowskiej (Więckiewicz), Pawła Wielechowskiego, Marka Michałika czy Wiesława Żyżniewskiego jest o wiele wyraźniejsza. Podobnie i w początkach

⁷ T. Łepkowski, *Biografistyka: żywotność, tradycjonalizm, nowoczesność*, „Kwartalnik Historyczny”, 1964, z. 1, s. 713.

⁸ R. Stobiecki, *Józef Piłsudski w historiografii polskiej po 1945*, [w:] M. Jabłonowski, E. Kossewska (red.), *Piłsudski na łamach i w opiniach prasy polskiej 1918–1989*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2005, s. 373.

lat 90., autor interpretuje tamte wydarzenia jako wynik osobistej aktywności ówczesnego przewodniczącego Rady Miejskiej w Łodzi, w cień usuwając tak ważne postacie, jak choćby Grzegorza Palkę, Jerzego Kropiwnickiego, Andrzeja Słowika, Iwonę Śledzińską-Katarasińską czy Marka Czekalskiego.

Praca Ł. Perzyny nie stanowi całościowej biografii A. Ostoi-Owsianego. Dotyczy to w zasadzie każdej z ról, jakie opisuje autor. Uwypuklono tu niektóre wątki życiorysu bohatera, nad niektórymi przechodząc bez specjalnego zainteresowania. W szczególności dotyczy to: A. Ostoi-Owsianego – żołnierza AK i Konspiracyjnego Wojska Polskiego, gdzie, owszem, podano kilka ciekawych faktów, ale nie stanowią one kompleksowego opisu. Podobnie ma się rzecz z rolą literata. Nieco więcej uwagi poświęcono postaci polityka i opozycjonisty – choć i te, jak wyżej wspomniano, wymagają jeszcze dogłębnej analizy. Najpełniej przedstawiono A. Ostoję-Owsianego jako miłośnika marszałka J. Piłsudskiego – i ten obraz, jak się wydaje, nie wymaga już dodatkowych ustaleń. Trochę brakuje życia prywatnego i zawodowego opisywanej postaci. Autor zaakcentował kilka barwnych fragmentów życiorysu, jednak po przeczytaniu całości czytelnik odczuwa pewien niedosyt. Mankamentem pracy jest ilość światła rzucona na mechanizmy funkcjonowania środowisk, w których uczestniczył A. Ostoję-Owsiany. Mamy tu kilka uwag o cenzurze końca lat 60. i początku 70., odkryto także kulisy funkcjonowania KPN w parlamencie w początkach lat 90. (w tym zwłaszcza kwestii kandydatury A. Ostoi-Owsianego na premiera). Brakuje jednak bliższego przyjrzenia się lokalnemu środowisku opozycyjnemu, jego specyfice, podziałom i zawieranym kompromisom oraz penetracji przez służby bezpieczeństwa. W szczególności zaś brakuje odniesienia do lokalnej KPN, której bohater książki był członkiem i w której, jak wskazuje autor, „działał od zawsze”.

W pracy znalazło się także kilka dość istotnych pomyłek. Na s. 13, wiersz 8 od dołu, oraz na s. 123, drugi wiersz od góry, popełniono błędy w nazwiskach. W pierwszym przypadku mylnie podano Rafała Krawczyka, a winno być Rafała Kasprzyka. W drugim wypadku, miast Zbigniewa Rybarczyka powinien się znaleźć Zbigniew Rybarkiewicz. Drobną literówką pojawiła się w nazwie miejscowości na s. 25, wiersz 19 od góry – zamiast Woli Krzysztoporskiej jest Wola Krzysztopolska. Poza tym, co trzeba wskazać z uznaniem, praca jest niezwykle dopracowana redakcyjnie.

Pomimo wskazanych wyżej niedociągnięć książka stanowi ważny krok w poznawaniu łódzkiego środowiska opozycyjnego, a zwłaszcza nurtu niepodległościowego. Skromność literatury na ten temat nieco rozgrzesza samego autora. Tematyka jest niezwykle trudna ze względu na znikomość dotychczas znanych źródeł na ten temat. Stąd przynajmniej kilka ustaleń autora, opartych na niepublikowanej spuściźnie A. Ostoi-Owsianego jest wartych zauważenia. Autor zebrał również wiele relacji o przedstawianym bohaterze, które ze względu na swą unikalność wyraźnie podnoszą źródłową wartość pracy.

Książka Ł. Perzyny, nie stanowiąc, jak wspomniano, całościowej biografii, pozostawia wiele miejsca dla przyszłych badaczy tej niezwykle ciekawej postaci. I na koniec, uznając, że praca stanowi ważny i wartościowy wkład do historiografii dziejów najnowszych, wskazać należy, że sama postać A. Ostoi-Owsianego czeka na kolejnych badaczy, odkrywających nowe wątki jego działalności.